

El puig de la Costa d'en Cirera vist des del turó d'en Coca, Sant Feliu, 1989.

El patrimoni monumental del massís de Cadiretes

Joan Florensa

El massís de Cadiretes és la cadena de muntanyes que es dreça entre la Tordera, el Ridaura, la mar i la depressió de la Selva. De fet, aquest tram de la serralada de Marina sembla que mai no havia gaudit d'un sol topònim que significués la seva unitat física, s'anomenava segons el sector que es tractés o, com a molt, es parlava de serra del Cadiretes en fer esment del carenar central que va de Terra Negra a Sant Feliu de Guíxols. Darrerament, es proposa el nom d'Ardenya, més aviat com un cultisme encara no explicat, el qual ja ha estat publicat en diverses ocasions, si bé la gent del país no l'havien sentit a dir mai i troben més encertada la proposta de Cadire-

tes, ja que és el nom del puig central i que culmina i vertebrava tot el conjunt. Aquesta àrea comprèn part dels termes municipals de Fogars de Tordera i Tordera, la totalitat dels de Blanes, Lloret, Tossa i Sant Feliu de Guíxols, part també dels de Castell d'Aro, Santa Cristina d'Aro, Llagostera i Caldes de Malavella i bon tros dels de Vidreres i Maçanet de la Selva. Integra, doncs, la part costanera muntanyenca de la comarca històrica i natural de la Selva.

Ara es parla del massís de Cadiretes a conseqüència de l'encertada petició per part de l'Ajuntament de Tossa de fer-ne un parc natural, que esperem que es tradueixi en un sincer respecte pel medi, que es controli, finalment, el bosc, amb la qual cosa s'evitarien, entre altres, les actuals activi-

tats nefastes d'arrenjar les característiques roques que subresurten entre la vegetació del paisatge i rompre el forest en obrir carreteres. Així, doncs, serà bo donar un cop d'ull al patrimoni monumental que posseeix, companyó del natural.

La cultura megalítica

Entenent com a monuments històrics aquells testimonis arquitectònics més destacats o més simples, però que contenen l'heretatge de la relació directa amb la vida, les creences o els treballs per sobreviure dels homes al llarg de la història, hem d'anar a buscar els exemples més antics que es conserven en aquesta zona als temps calcolítics (2500-1800 a.C. aprox.) i amb la cultura megalítica. D'una banda, tenim els monuments funeraris, que consisteixen en dòlmens, sepulcres paradolmènics i coves funeràries d'origen natural o artificial i, de l'altra, els suposadament simbòlics, ens referim als menhirs. Alguns d'ells ja van ser estudiats per les primeres generacions d'investigadors, però és amb el senyor Lluís Esteva i Cruañas que assistim a un primer estudi sistemàtic dels monuments i a una recerca exhaustiva de nous jaciments. Més recentment, també s'hi ha afegit a l'estudi científic dels monuments megalítics l'arqueòleg Josep Tarrús i Galter, que col·labora en ocasions amb l'anterior i amb altres investigadors de la zona. Com que, en aquest camp, és difícil marcar els límits, mentre no arribin a endur-se tots els blocs granítics, en una ara com ara «paisatge dolmènic», fent servir el terme que encunyà Lluís Pericot per referir-se als medis granítics— on l'abundosa presència de lloses i pedres tant pot amagar construccions megalítics com barraques de carboner, o res— hem optat per ser optimistes sobre la natura prehistòrica dels hipotètics jaciments, tot i la repetida manca de materials en les prospeccions. En les darreres publicacions dels investigadors, el seu nombre s'ha disparat i es diu que encara se'n van trobar més. Mentre esperem una comprovació científica definitiva, caldrà esmentar tan sols els més clàssics, coneguts de fa més temps: el sepulcre paradolmènic i la cova del mas Asols, la cova de la costa d'en Cirera i el possible menhir

caigut de can Llaurador, en el terme de Sant Feliu; en el de Santa Cristina, el menhir del Terme Gros o de la Creu d'en Barraquer; les coves de la Tuna i dels Moros a Solius i la cova dels Lladres a Sant Baldiri; la cova del mas Rissac en terme de Llagostera, i el sepulcre dolmènic de la Barraca del Lloparrot i el sepulcre paradolmènic de Pedra-sobre-altra, en terme de Tossa.

Avançant en el temps, s'afegeixen al nostre llistat de monuments els primers nuclis protourbanístics que s'originaren a la comarca durant l'anomenat període ibèric ple. Es tracta dels «oppida» o assentaments fortificats típics del país. Destaquen, per la seva importància i per haver estat estudiats més intensament, els de Montbarbat, entre els termes de Maçanet i Lloret, i Puig Castellet, a Lloret; llur activitat se centrà a l'entorn del segle III a.C. Altres poblats menys coneguts són els del Puig Marí i un possible jaciment també a cal Coix, on es coneix l'estació paleolítica, en terme de Maçanet, el del turó de Blanes, el del turó Rodó a Lloret, el del cap de Tossa i el de Pola en terme tossenc, el de la Plana Basarda i el malmès d'Es Fortim en terme de Sant Feliu, els de Sant Llorenç i Maiena a Llagostera i un possible assentament que pot estar situat en els estrats inferiors del jaciment de Caulers, en terme de Caldes.

La dominació romana

Al segle II a.C., assistim a la primera etapa de la dominació romana. Fou quan s'inicià el procés de romanització dels poblats ibèrics i la colonització agrícola basada en les «villae» o cases de pagès, a l'entorn de les quals es donà una distribució de les terres de petita o mitjana propietat, i es desenvolupà el conreu de la vinya i l'olivera. Cap a la darrer part del segle, és datada una política de fundacions urbanes al nostre país, que es considera motivada, d'una banda, per la necessitat de crear un sistema defensiu de places fortes a conseqüència de les penetracions destructives de pobles germànics, i, de l'altra, en la intenció d'instal·lar-hi els veterans llicenciats amb les reformes en l'exèrcit de Màrius, i compensar-los amb el repartiment de terres de les centuriacions que es feien a redós dels nuclis urbans.

Aquestes fundacions serien les «parva oppida» o petites ciutats fortificades que situen els autors clàssics al llarg de la costa fins a Tarraco. La primera d'elles que esmenten és Blanda, citada amb el plural Blandae per C. Plinius Secundus, que hom considera l'antecedent de l'actual Blanes. Els historiadors consideren que degué tenir l'estatus de municipi romà, però, malgrat tot, d'aquest destacat establiment, tan sols es coneix físicament un petit sector, el jaciment denominat els Padrets, excavat al llarg dels anys setanta per les doctores Ana M. Muñoz i Maria del Vilar Vilà.

És precisament al final del segle II a.C., i sobretot al segle I a.C., quan els materials ens permeten datar l'origen de la major part de les vil·les i establiments romans que es coneixen a la zona. També a Blanes, potser hi existia una vil·la a l'Auguer, ja que hi ha un grup de materials amb aquest nom als magatzems del Museu Arqueològic de Barcelona. En terme de Lloret, s'hi excavà parcialment una factoria a Fenals, centre productor d'àmfores ensems que punt de sortida per a l'exportació de la producció ceràmica, i també s'ha estudiat des del segle passat el monument funerari en forma de torre de la torre des Moros, datable a la segona meitat del segle II d.C. També s'han detectat vestigis de vil·les, una a prop de Santa Cristina; una altra a la Montgoda; una altra al coll de Llop, on es barregen materials ibèrics; i una darrera a llevant de Canyelles, com a mínim.

Dins la demarcació de Tossa, no hi manquen els jaciments d'aquesta època. Als poblats fortificats indígenes romanitzats dels caps de Tossa i Pola—el primer força esborrat per l'urbanisme posterior i el segon tristament degradat per les obres d'urbanització que s'han anat fent al llarg de les tres darreres dècades parelles a l'anorreament del paisatge—, cal afegir-hi les estructures de vil·les al mas Font i a can Toni Pau—ambdues excavades, la primera, ara desapareguda, potser un forn de ceràmica, a les envistes del qual sembla que encara resta alguna estructura i un pou—, ensems que indicis a diversos punts entre Llorell i Escars, a la barraca d'en Cintoi i a can Sans; vestigis ara malmesos d'un forn a la Badosa, restes dels magatzems de l'antic port al

Excavacions del 1985 a la vil·la rústica dels Ametllers, Tossa.

Vista general de la Vila Vella de Tossa als anys cinquanta.

nucli urbà i diversos trams de vies empedrades: una que va cap a Sant Grau, que deu tenir continuïtat en la que va vers Caputxins i Carrabiners, i una altra que es diu que passa pel pas o plaça de les Armes, també és lògic que menés una via vers la Selva.

Però, en terme tossenc, el jaciment que més destaca és el dels Ametllers, descobert pel doctor Ignasi Melé i Farré el 1914. Consisteix en una vil·la urbana superior, on haurien viscut els propietaris (hom considera el nom del senyor Vital·lis, que hi consta en un dels mosaics al cantó del nom del lloc, Turissa), amb hipocaust, piscina, cuina i altres estances, excavades els estius del 1934 i 1935 pel professor Alberto del Castillo, i una vil·la rústica inferior, on es duïen a terme les feines productives, sobretot relacionades amb l'oli. Per a la vil·la urbana, el professor del Castillo fixà tres etapes cronològiques, la inicial entre els s. I i II d.C., una altra a l'entorn del segle IV, en el moment d'assentament al camp per part de sectors urbans davant l'especial conjuntura político-econòmica, i una darrera entre els segles VI i VIII, corresponent a l'etapa visigòtica. Cronologia aquesta ja matisada per Albert López i que potser variïn els recents treballs d'excavació parcial, mentre que, per a la vil·la rústica, les campanyes dels anys setanta i vuitanta han datat una activitat continuada entre el segon quart del segle I. a.C. i el IV de la nostra era, amb intrusions medievals posteriors a causa de l'existència d'una necròpoli a l'alta edat mitjana.

Per acabar amb les restes monumentals de l'etapa romana, cal esmen-

tar els possibles indicis al castell de Torcafelló i a diversos punts del nucli urbà a Maçanet, els abundosos materials trobats en l'excavació del poblat alto-medieval de Caulers, i les estructures d'una edificació alto-imperial detectades sota la Torre del Corn, al monestir de Sant Feliu, població on es coneixen indicis d'altres hàbitats en el subsòl del nucli urbà.

El món medieval

Testimonis dels canvis que es produïren a la zona entre els segles V i VIII, en el que se'n diu la transició del món antic al món medieval, tenim dos exemples. L'un és el probable baptisteri paleocristià detectat sota la torre del Fum, en el conjunt del monestir santfeliuenc, i l'altre seria un possible temple cristià baix-imperial existent, amb la seva necròpoli, al subsòl de l'ermita de Sant Quirze de Lloret, per a la construcció de la qual se n'aprofitaren els materials. La doctora Carolina Nonell, que l'excavà fa vint-i-cinc anys, tenia clara la presència d'uns fonaments amb absis circular, extrem qüestionat per part d'altres investigadors.

En entrar en l'alta edat mitjana, tenim un exemple de poblat de l'època de la repoblació en el jaciment de Caulers, en terme de Caldes de Malavella, el qual rep diversos noms. Amb motiu de les hipotètiques deduccions documentals fetes pel director de les seves excavacions, el doctor Manuel Riu, se'n diu Sant Esteve, si bé podria ser que la documentació antiga es referís amb aquest nom a Santa Susanna de Caulers, llur anterior advocació era aquesta.

En tot cas, es tracta d'un jaciment de dimensions reduïdes que correspon a un assentament que es consolidà al segle X, que va perdurar, cada cop amb menys activitat, fins al XIV. Al nord del conjunt, es drecen les restes de l'esglesiola pre-romànica de nau rectangular i absis de planta quadrangular orientat vers l'est, separats ambdós per un arc triomfal. Té adossades estructures tardanes, considerades pel doctor Riu restes d'una casa rectoral, a la paret sud, al costat de la porta. D'aquesta, devia sortir un carrer que, pel mig del cementiri de tombes antropomorfes, anava a trobar el poblat, tombava en angle recte cap a l'est en arribar-hi, fins a la porta d'accés al recinte. Aquest deuria estar limitat per un mur que embolicava el conjunt essent alhora la paret del darrera de les cases del poble. A l'extrem sud d'aquest, es trobaren els fonaments del que semblen dues torres amb contraforts.

Malgrat que no es coneix l'organització estratègic-militar del territori als segles IX i X, sembla prou clar que cal datar en aquell temps l'origen de la major part de les primitives torres, les quals, o bé romangueren com a senzilles torres de guaita, o bé derivaren a poc a poc en construccions una mica més complexes, en alguna ocasió residència dels senyors feudals fins i tot, moment en què consten ja documentalment, això en èpoques més avançades. Més recentment encara, al segle XVI, són datades algunes torres de guaita com ara la de can Toni Joan, al veïnat de Sant Daniel de Tordera, al pla i prou reculada de la costa. A Maçanet, tenim diversos exemples de fortificacions: El castell

Mur del recinte jussà del Castell de Sant Iscle entre la vegetació (Vidreres).

Possible forn romà a can Rull, Tossa, 1992.

de Torcafelló hauria estat una mena de torre de terme esmentada ja el 1106, si bé es creu que començada a construir el 1080, de la qual no queda res perquè foren aprofitades les restes quan s'hi bastí l'ermita de Sant Jordi. La torre de Cartellà, que era dels barons de Maçanet, que emparentaren amb els Cartellà, amb casa pairal a Girona, és esmentada ja el 1159 i fa conjunt amb l'església de Sant Jaume. La torre Marata, del segle XII, fou la casa pairal fortificada dels cavallers Marata. Finalment, la torre de Puig Marí podria haver estat de guaita, si bé la pràctica manca de restes no permet cap identificació.

Al terme de Vidreres, el castell de Sant Iscle és documentat el 1194. El 1241, el seu senyor, el vescomte Gueirau V de Cabrera i Montsoriu, l'infeudà a l'Orde del Temple, en la qual havia ingressat. Malgrat trobar-se ja enrunat, al segle XIX, la seva capella de Sant Iscle encara acollia el culte a aquest i a sa germana, Santa Victòria. En terme de Santa Cristina, tenim el castell de Solius que sembla que consta documentalment ja el 1057, època en què, com a mínim, hi deuria haver una casa senyorial, mentre que és segura ja la presència d'una fortificació entre els segles XII i XIII. Degué dependre, com la major part de la Vall d'Aro, del monestir de Sant Feliu. Fou refet durant les guerres carlines i ara només en resten unes parets.

Pel que fa a la costa, com que, d'una banda, els senyors de Blanes, els Cabrera, tenien el castell a la població, a prop de l'església, i, de l'altra, els de Lloret, segons les famílies, visqueren a Montsoriu, Blanes o Palafolls, hem de

considerar que, tant el Castell de Sant Joan de Blanes, al costat del qual hi ha la seva capella, l'ermita de Sant Joan, com el també dit de Sant Joan de Lloret, típica torre mestra a l'angle d'un modest recinte emmurallat, eren forts menors, més aviat estratègics: l'un vigilava Blanes i l'altre protegia els establiments de Fenals. Més important era el castell de Tossa, situat en el promontori del cap de Tossa, sobre el poblament ibero-romà, consta, per primera vegada, al segle X, en la cessió per part de Miró I de Barcelona de l'alou de Tossa al monestir benedictí de Ripoll, on també s'inclou la fortificació de Roca Paula, la torre de Pola. Les muralles de Tossa tenen el seu origen al segle XII, i van ser refetes al XIV. A tocar la població, hi ha la torre d'en Magí, de guaita, i, al turó de les Garrigues o des Garrofers des Bagots, n'hi hagué una altra, coneguda com a torre o casa dels Moros. Es deia que també n'hi havia una a la Punta de Portopí (si bé hi ha qui creu que es referia a les restes esbotzades d'un mas o una grossa barraca més cap a Llorell, on ara es dreça un xalet), hom en considera les ruïnes del Gorg Gitano.

Dintre del terme de Llagostera, es creu també de vigilància la torre coneguda com a castell de Montagut, que es diu que és a l'angle d'un recinte, el qual costa de veure; hom afirma que era el feu d'un senyor de Montagut. A Sant Feliu, hi ha torres al puig de les Bruixes i al puig del Molí de Vent, reutilitzades per molins de vent. A la mateixa localitat, cal considerar les fortificacions que acompanyaven el monestir i el proper ermitatge de

Sant Elm, al mont Castellar, on sembla que s'hi dreçava una torre de guaita del segle XIII, indrets aquests que tractarem en una altra ocasió en parlar dels monuments religiosos.

Joan Florensa
és arqueòleg.

Les fotografies –llevat de les històriques de Tossa– són fetes per l'autor.

Bibliografia

1. DEL CASTILLO YURRITA, A., «La Costa Brava en la Antigüedad, en particular la zona entre Blanes y Sant Feliu de Guíxols. La villa romana de Tossa», a *Ampurias*, I, Barcelona, 1939.
2. Div. autors, *Els Castells Catalans*, vol. II, Barcelona, 1991 (1a edició 1969).
3. Div. autors, *Catalunya Romànica*, vol. V: «El Gironès i la Selva», Barcelona, 1991.
4. Div. autors, *Catalunya Romànica*, vol. VIII: «L'Empordà. I», Barcelona, 1989.
5. DOMÈNECH i MONER, J., «Lloret de Mar», *Quaderns de la Revista de Girona*, núm. 38, Girona, 1992.
6. FLORENSA i JAUMANDREU, J., «Catàleg Arqueològic de la serra de Cadiretes», a *Quaderns de la Selva*, núm. 3, Santa Coloma de Farners, 1990, pp. 21-34.
7. FLORENSA i JAUMANDREU, J., «Arqueologia en la sierra de Cadiretes», a *Historia y Vida*, núm. 288, Barcelona, 1992, pp. 120-126.
8. NOLLA, J. M.; CASAS, J., *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al NE. de Catalunya*, Girona, 1984.
9. TARRÚS i GALTER, J., «Neolític i Calcolític a la comarca de la Selva», a *Quaderns de la Selva*, núm. 2, Santa Coloma de Farners, 1989, pp. 43-69.
10. TARRÚS, J., CHINCHILLA, J., «Els monuments megalítics», *Quaderns de la Revista de Girona*, núm. 37, Girona, 1992.
11. RIU i RIU, M., «Excavaciones en el poblado medieval de Caulers», *Excavaciones Arqueológicas en España*, núm. 88, Madrid, 1975.